

BOBUR IJODIDA VATAN SOG‘INCHI

Xusniddinova Azizaxon Ravshan qizi

Toshkent Farmatsevtika Instituti

e-mail: khusniddinova05@gmail.com

Vatandan shirinroq narsa yoq. Mayli, ko‘pgina odamlar o‘zga yurtlarning qudrati-yu ajoyibotidan zavqlansin, imoratlarning dabdaba-yu vasvasasiga qoyil bolsin, lekin hamma Vatani sevadi. O‘zga yurtning behisob mojizalarini ko‘pchilik ko‘rgan, ammo hech kim ularga mahliyo bo‘lib o‘z yurtini unutib qo‘ymagan. Negaki, ” Vatan” sozi odamga ham jasorat bag‘ishlaydi. Ulug‘ bobokalonimiz Zahiriddin Muhammad Bobur haqida so‘z borar ekan, uning tariximizda, adabiyotimizda beqiyos o‘rin tutganiga ahamiyat qaratish joiz. Ayniqsa, shoirning mumtoz she‘riyatimizda yangicha ruh – Vatan va unga bo‘lgan ishq ulug‘vorligi yo‘g‘rilgan she‘rlari diqqatga sazovordir. Zair Shoh nomi bilan ham tanilgan Bobur buyuk mo‘g‘ul imperatori va shoiri, Hindistondagi mo‘g‘ul imperiyasining asoschisi bo‘lgan. Uning ishida Vatanni sog‘inish elementlarini topish mumkin, chunki u o‘z vatanini Markaziy Osiyoda qoldirib, Hindistonni zabt etishga majbur bo‘lgan.

Bobur Farg‘onada (hozirgi O‘zbekiston hududida) tug‘ilgan va Temur va Chingizxonning avlodi bo‘lgan. "Bobur-noma" (yoki "Bobur kitobi") avtobiografik asarida u o‘z vatanini tark etish bilan bog‘liq his-tuyg‘ularini tasvirlaydi. U Farg‘onani yorqin ranglar bilan tasvirlaydi va uning tabiati, unumdorligi va go‘zalligini ulug‘laydi. Biroq, Bobur o‘z she‘riyatida va nasrida yo‘qolgan Vatanga bo‘lgan intilishi va qayg‘usini ham ifodalaydi. U boshqa yurtdagi hayotini tasvirlaydi va ona tog‘lari, dalalari va daryolarini, hamda tark etgan qarindoshlari, do‘stlari va yaqinlariga sog‘inadi.

Kirish. Zahiriddin Muhammad Bobur - taniqli o‘zbek shoiri, mutafakkiri, tarixchisi va davlat arbobi 1483-yil 14-fevralda Andijonda Temuriylar sultoni Miron-shohning nevarasi, Tamerlanning uchinchi o‘g‘li Farg‘ona amiri Umar-Shayx-Mirza II oilasida tavallud topgan. Bobur 1494 yilda otasining o‘limidan so‘ng 12 yoshida Farg‘ona hukmdori bo‘ldi, 1526 yilda Hindistonda inglizlar 1848 yilda bosib olgunga qadar mavjud bo‘lgan "Mug‘al imperiyasi" sifatida jahon tarixiga kirgan markazlashgan Boburiylar davlatini tashkil etdi. Bobur 1530 yil 26 dekabrda Agra shahrida vafot etdi. Uning vasiyatiga ko‘ra, uning qoldiqlari Kobulga o‘zi asos solgan bog‘ga ko‘chirilgan. Keyinchalik bu yerda maqbara qurilgan [1,2]. Zahiriddin Muhammad Bobur o‘zining 47 yillik hayoti davomida boy adabiy va ilmiy meros qoldirdi. Dunyo miqyosida tan olingan mashhur "Bobur-noma" avtobiografik kitobi, o‘ziga xos va chiroyli lirik asarlar (g‘azallar, ruboiylar), musulmon qonunshunosligi ("Mubayin"), she‘riyat ("Risolai Aruz"), musiqa, harbiy ishlar bo‘yicha risolalar, shuningdek "xatt-I Boburi" maxsus alifbosi uning qalamiga mansub [3]. Boburning lirik asarlari "Kobul devonida" (1519), keyin "Hind devonida" (1529-30) to‘plangan. U Sharq lirikasining 10 dan ortiq janrlarida she‘rlar yozgan. Uning she‘rlarida uning shaxsiy hayoti, atrof-muhit va tarixiy voqealari aks etgan. Bobur she‘riyatining asosini sevgi-lirik mazmundagi she‘rlar tashkil etadi. Shoirning mahorati o‘ziga xos adabiy uslubda va turkiy tilning eng ifodali vositalaridan mohirona foydalanishda namoyon bo‘ladi [4]. Buyuk Boburiylar imperiyasining asoschisi - Zahiriddin Muhammad Bobur, Hasanxoja Nisoriy ta‘kidlaganidek, "ko‘plab yaxshi fazilatlarga va bebaho rivojlanishga ega odam" edi. Vatanparvarlik xarakter xususiyati sifatida uning shaxsiyati va ijodida yaqqol namoyon bo‘ladi. Vatanga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, chet elda, surgunda o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbatdan juda farq qiladi. Boburning ruhiy undovlarini, vatanparvarlik tuyg‘ularini tushunish uchun uning keyingi holatini tasavvur qilishga va shu nuqtai nazardan uning ijodiga murojaat qilishga harakat qilish kerak [5].

Vatan yaxlitligini saqlashga urinish.

Boburning vatanparvarlik yoʻlidagi eng muhim harakati - bu oʻz orzularining markazlashgan davlatini shakllantirishdir. Movarounnahrning yaxlitligi va Samarqandning poytaxti sifatida shon-sharafi uchun kurashgan Bobur, Temur hukmdorlarining nizolari oʻrtasida Amir Temurning buyuk imperiyasining yoʻq qilinishidan achchiq nola qiladi. Shaybonixonning Hirotga qilgan yurishi birgalikda qaytarilishi kerak edi. Bobur Husayn Boyqaroga qoʻshma hujum taklif qiladi, ammo u taklifni qabul qilmaydi, natijada Bobur yolgʻiz qoladi. "Boburnoma" da muallif Temurning qudratli avlodlaridan birining bunday xatti-harakatlaridan afsuslanib shunday yozadi: "Agar Temurbek taxtiga oʻtirgan Sulton Husayn Mirzo kabi buyuk hukmdor dushmanga qarshi kurashmasa, faqat oʻz yerlarini himoya qilsa, xalq qanday umidda qoladi?" [5,6].

Bobur Temuriylar sulolasini falokatdan qutqarish uchun koʻp urinishlar qildi, ammo uning saʼy-harakatlari muvaffaqiyatsiz tugadi va u oʻz Vatanini tark etishga majbur boʻldi. Samarqandning Andijon shahriga yutqazgandan soʻng, u dunyo boʻylab sayr qildi. Aynan shu davrda, yaʼni 1494 yildan 1505 yilgacha yosh Bobur koʻplab ruhiy va maʼnaviy zarbalarni boshdan kechirdi. Temuriy sheriklarining yordami umidsiz qoldi, fidoyilik qadrlanmadi. Bu haqida Boburning qizi Gulbadanbegim "Humoyun- noma" asarida shunday yozadi: "Boburning qiyinchiliklari va ogʻirliklarini faqat bir nechta hukmdorlar boshdan kechirgan. Samarqandni ikki marta qilich bilan oldi... Olti oy davomida Samarqandni egallab olishga harakat qildi, ammo bu borada muvaffaqiyat qozonmadi. Samarqanddagi togʻa ham, Qashqar shahridagi togʻa Sulton Mahmudxonham qoʻshimcha kuch yubormadi. Yordam kutmasdan, Bobur chuqur qaygʻu ichida qoldi " [7].

Vatan sogʻinchi

Hayotining soʻnggi yillarida Vatanni yoʻqotish mavzusi Bobur lirikasining asosiy mavzularidan biriga aylandi. Oʻsha davrning eng boy podshoxlaridan biriga aylangan u hali ham oʻz Vatani — Movarounnahrni sogʻinadi. Uning Vatan boʻyicha chekkan azob-uqubatlari uning koʻplab memuarlarida yaqqol namoyon boʻldi. Uning asarlarida Vatan — insonning tugʻilgan va tarbiya olgan joyi, inson ota-onasining, yaqinlarining gʻamxoʻrligi va sevgisi bilan oʻralgan ajoyib dunyo sifatida tasvirlangan.

Ne yerda boʻlsang, ey gul andadur chun joni Boburning,

Gʻaribingʻa tarahhum aylagilkim, Andijoniydir.

Bobur Afgʻonistonni, Hindistonni egallab olgan va boshqargan boʻlsa - da, u tugʻilib oʻsgan vatanidan jonini uza olmadi. "Bobur-noma" asariga muallifning Vatanga boʻlgan muhabbat tuygʻularini, ona yurtiga boʻlgan intilishlarini tasvirlashi shon-sharaf olib keldi. Vatanni sogʻinish buyuk yozuvchining hayoti va ijodida Markaziy oʻrinni egallaydi. U yozgan:

Toleʻ yoʻqi jonimgʻa baloligʻ boʻldi,

Har ishniki ayladim, xatoligʻ boʻldi.

Oʻz yerin qoʻyib, Hind sori yuzlandim,

Yo Rab, netayin, ne yuz qaroligʻ boʻldi. [8].

Vatandan tashqarida tanasi bilan yashab, u doimo vatanida jon bo‘lib qoldi. Bobur o‘z orzularida, ruhiy iztiroblarida har doim o‘z Vatanini, uning chegaralarini, vatandoshlarini ko‘rgan.

Yod etmas emish kishini g‘urbatta kishi,

Shod etmas emish ko‘ngulni mehnatta kishi.

Ko‘nglum bu g‘aribliqda shod o‘lmadi, oh,

G‘urbatta sevunmas emish, albatta, kishi.

Vatanga qaytish g‘oyasi uni hech qachon tark etmagan. Quyidagi satrlar bizning fikrimizni tasdiqlaydi:

Beqaydmen-u xarobi siym ermasmen

Ham mol yig‘ishtirur laim ermasmen.

Kobulda iqomat qildi Bobur, dersiz,

Andoq demangizlarki, muqim ermasmen [8].

Ko‘rinishidan, bu ruboiy shoirning 1512 yilgacha bo‘lgan ijodiga tegishli. Ehtimol, Bobur uni Afg‘onistonda bo‘lganida do‘stlariga yozgan. U hali Movarounnahrдан butunlay uzoqlashmagan. Samarqandga uchinchi safar va muvaffaqiyatsizlik uning orzularini barbod qildi. Shundan so‘ng uning yuragida

Hindiston chegaralarini kengaytirish istagi kuchaydi. U yaratgan imperiya uni abadiy chet elga bog‘lab qo‘ydi. Yuragidagi og‘riq bilan shoir xitob qiladi:

Keldim bu sori o‘z ixtiyorim birla,

Lekin borurimda ixtiyorim yo‘qtur [8].

Bobur o‘z Vatanidan tashqarida, bir tomondan, o‘zini davlat hukmdori kabi his qiladi, boshqa tomondan, u o‘zini chet ellik, tilanchi, o‘z vatanini yo‘qotgan kabi his qiladi. U o‘z vatanida bo‘lganida, ulkan va qudratli davlat yo‘q edi va imperiyani yaratgan paytda u chet elda edi. Davlat va imperiya, boylik va buyuklik uning yuragida Vatanga bo‘lgan muhabbatni mag‘lub eta olmadi. Shubhasiz, aynan shu sababli u o‘z lirikasida Hindiston shaharlari - Sanbal va Tatyirni vataniga qarshi qo‘yadi.

Taqdirdur ul yonu bu yon solg‘uchi, yo‘qsa,

Kimga qavasi Sanbalu Tatyir qilibtur? [5].

Hindiston taxtida kuchli hokimiyat o‘rnatilganidan keyin ham Bobur Movarounnahrni doimo eslaydi, u yerdan qovun va uzum navlarini olib keladi, ularni o‘z "Xashtbehisht" bog‘iga ekadi. Bu voqealar u tomonidan eng quvonchli voqealar sifatida tavsiflanadi. Chet elda o‘z Vatanini eslatuvchi bog‘larni yaratish unga katta g‘urur bag‘ishlaydi. Bularning barchasi Zahiriddin Muhammad Boburda vatanparvarlik tuyg‘usini yana bir bor isbotlaydi.

Qovun birla uzunning hajrida ko‘nglimda g‘am har so‘,

Oqar suvning firoqidin ko‘zimdin har dam oqar suv.

Boshida toji bo‘lsa ham bu unga baxt bera olmaydi. Boshiga kelgan har bir narsadan kuyunadi. Movarounnahrni tark etgach, ijodida Vatan motivi yanada kuchaydi, alohida hasratli mazmun kasb etdi. Endilikda vatan tushunchasi ham, g‘urbat va g‘ariblik tushunchalari ham kengayadi, konkretlashadi. Shoirga ona yurtida qolgan do‘st-u yor, xesh-u aqrabolar va, hatto, tug‘ilgan o‘lka tabiati, noz-u ne‘matlari Vatanni eslatadi, uning bir bo‘lagi sifatida sog‘inch bilan orzu etiladi, ardoqlanadi. Bu ruboiysida ham vatanidan yiroqdaligi tasvirlanadi:

Davron meni o‘tkardi sar-u somondin,

Oyirdi meni bir yo‘la xon-u mondin.

Gah boshima toj, gah baloyi ta‘na,

Nelarki boshimg‘a kelmadi davrondin [9].

- Jahon adabiyotida Bobur singari iste‘dodli ijodkorni kamdan - kam uchratasiz, u o‘z his-tuyg‘ularini, quvonch va qayg‘uni, insonning Vatanga bo‘lgan muhabbatini shu qadar samimiy tasvirlab bera oladi, - deydi O‘zbek milliy akademik drama teatri aktyori Axror Alijonov. - Bobur ijodida vatanparvarlik, insonparvarlik g‘oyalari alohida o‘rin tutadi.

Boburning barcha asarlari bugungi kunda vatanparvarlik, Vatanga, o‘z xalqiga bo‘lgan muhabbatni tarbiyalashga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaydi: "adabiyot xalq qalbini, xalq

ma'naviyatini ko'rsatadi. Bugungi murakkab dunyoda adabiyotning ta'sirchan kuchidan odamlarning qalbiga kirib borish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirish uchun foydalanish zarur. Biz ota-bobolarimiz merosini o'rganish, buyuk madaniyatimizga munosib buyuk adabiyot yaratish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratamiz" [9]. Bobur ijtimoiy hayot va tarixning yuzaki tafakkurchisi emas edi, u voqealar va hodisalarni tahlil qilishga, o'z qarashlarini ifoda etishga, uni tashvishga solgan fikrlar va his-tuyg'ularni ifoda etishga intildi. Va bu fikrlar va his-tuyg'ular yaxshilik va adolat, haqiqat va go'zallik tamoyillariga xizmat qilishga qaratilgan edi.

Xulosalar.

Bobur ijodida, ayniqsa uning "Bobur-noma" avtobiografik asarida Vatanni sog'inish muhim rol o'ynaydi. Bobur o'z ona shahri Farg'onani majburan tark etish bilan bog'liq achinish va yo'qotish tuyg'usini tasvirlaydi. U o'z Vatanining go'zalligi va mo'l-ko'lligini ulug'laydi, uning go'zal manzaralarini, serhosil yerlarini va go'zal tabiatini tasvirlaydi. U o'z Vatanida o'tkazgan bolalik yillarini eslaydi va yo'qolgan daqiqalar va xotiralarga qayg' uradi. Bobur, shuningdek, tashlab ketishga majbur bo'lgan yaqin va qadrdonlaridan ajralishni tasvirlaydi. U qarindoshlari, do'stlari va tanishlarini sog'inadi va ajralishdan qayg'u va pushaymonligini bildiradi. Bobur Farg'onada qolgan onasi va aka-ukalarini tez-tez eslab turadi va qayg'usi va ularni tark etishni istamasligi haqida yozadi. Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida Vatanga bo'lgan sog'inchni, uning tug'ilgan va o'sgan joyiga bo'lgan chuqur mehrini aks ettiradi.

Shu bilan birga, u sarguzasht, zabt etish va yangi kelajak qurish istagida bo'lib, shu bilan birga o'z ildizlaridan va vatanidan butunlay ajra olmsaydi. Shunday qilib, Bobur ijodida uning Vatanga bo'lgan intilishini ko'rishingiz mumkin. Bu og'riq va qayg'u tuyg'usi uning asarlarini qamrab oladi va bu bizga tark etishga majbur bo'lgan ona yurtiga chuqur mehrini ko'rishga imkon beradi.

Zero, u o‘zga yurtda oshyon qurgan bo‘lsa-da, o‘z yurtini, o‘zligini unutmagan chin o‘zbek farzandidir.

Adabiyotlar

1. Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) 2018 yil 2 sentyabrdagi Wayback Machine-dagi Arxiv nusxasi.
2. Bobur. Kirish sanasi: 2011 yil 20 iyun. 2014 yil 6 martda asl nusxadan Arxivlangan.
3. Zohir ad-din Bobur- \ Bobur-name- \ muqaddima. Kirish sanasi: 2011 yil 18 fevral. 2011 yil 25 avgustda Arxivlangan.
4. Baber / / harbiy entsiklopediya: [18 jildda] N. V. F. Novitskiy va boshqalar tomonidan tahrirlangan]. - Sankt-Peterburg,; [MN. [[Fayl: Shrift. T- va I. D. Sytin, 1911-1915.
5. G. E. Xolikulova (2017). Zohiriddin Muhammad Boburning shaxsiyati va ijodidagi vatanparvarlik. Gumanitar va tabiiy fanlarning dolzarb muammolari, (6-1), 83-85.
6. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. - T.: Sharq, 2002. - B. 336.
7. Gulbadanbegim "Humoyun- noma" -T.: Fan, 1959. - B. 212.
8. Zahiriddin Muhammad Bobur. Sochining sovdosi tushdi. -T.: Sharq, 2007. - B. 288.
9. Avezova Gulnoza, & Xasanboyeva Farangiz. (2023). ZAHIRIDDIN Muhammad Bobur ijodida Vatan sog‘inchi. Образование наука и инновационные идеи в мире, 15(3), 25–27. Retrieved from <https://newjournal.org/index.php/01/article/view/3468>